

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

В роботі представлено теоретичний аналіз підготовки сучасного вчителя початкової школи.

Перехід до інформаційно-технологічного суспільства, зміни в соціально-економічному та духовному розвитку держави, зміни в системі і структурі загальної середньої освіти, а також необхідність інтеграції в європейський освітній простір потребують підготовки вчителя нової генерації.

Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) передбачає перехід від авторитарно-дисциплінарної моделі навчання до особистісно орієнтованої. Це потребує перегляду традиційних засад підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах, визначення основних напрямків, яким має бути надане пріоритетне значення у навчально-виховному процесі вузу.

Проблема підготовки педагогічних кадрів знайшла широке відображення у науковому доробку психологів і педагогів. Загальні її питання розглядаються в роботах О. Бодальова, С. Борисенка, М. Євтуха, В. Кан-Калика, О. Киричук, О. Леонтєва, В. Лугового, В. Майбороди, Л. Хомич та ін.

А. Верхола, В. Загвязинський, О. Мороз, В. Сластьонін у своїй науковій діяльності звертаються до обґрунтування шляхів удосконалення навчального процесу у вищій школі. Формування у студентів професійної готовності стало предметом вивчення Н. Кузьміної, Н. Тализіної, Н. Тарасевич. У роботах Г. Балла, В. Гриньової, В. Семиченко, С. Щербини, Л. Хоружі та ін. акцентується увага на такому важливому аспекті, як розвиток особистості вчителя у процесі професійної підготовки. Проблеми впровадження в освітній процес ефективних засобів та технологій, оволодіння основами педагогічної майстерності та педагогічної творчості досліджують М. Алексюк, І. Зязюн, Г. Сагач, С. Сисоєва, О. Пехота та ін.

Проте, незважаючи на таке різнобічне висвітлення, означену проблему ще не можна вважати достатньо вивченою. Тому метою нашого дослідження є теоретичний аналіз підготовки учителя до роботи в початковій школі.

Зважаючи на реалії сьогодення, актуалізується вимога формування у системі освіти людини, «здатну успішно функціонувати в умовах постійних змін, сприймати мінливість світу не як неприємну тимчасову особливість життя, а як сутнісну характеристику власної життєдіяльності». Тобто, йдеться про вчителя «з інноваційним типом мислення, культури і поведінки» [1, 4].

Друга вимога спрямована на підготовку вчителя, який би розумів, умів і бажав сприяти «формуванню самодостатньої особистості, розвинутої індивідуальності» [1, 4]. А для цього він сам має стати особистістю, яка характеризується моральною і громадянською стійкістю, патріотизмом, здатна залишатися самостійним і свідомо діючим індивідом у багатоманітному переплетінні зв'язків та впливів інформаційних потоків.

Ще одна вимога стосується коригування педагогічної культури вчителя. У підготовці майбутнього вчителя увага має надаватися тому, щоб «виховати вчителя, який би робив усе можливе, аби допомогти кожній дитині пізнати і розвинути себе» [1, 4].

Теоретичний аналіз дозволяє виявити основні функціональні компоненти професійно-педагогічної культури, які розкривають її динамічні процесуально-змістові характеристики. Так, гносеологічний компонент обумовлює методологічну, дослідницьку, інтелектуальну культуру вчителя; гуманістичний: моральну, гуманістичну, духовну; комунікативний: культуру спілкування, мовленнєву, рефлексивну культуру; освітній: дидактичну, методичну, екологічну, економічну, фізичну, естетичну; нормативний: правову, управлінську; інформаційний: діагностичну, інноваційну, комп'ютерну культуру вчителя.

Відмова від традиційного авторитаризму має полягати і у формуванні у майбутнього вчителя таких якостей, як інноваційність і дитиноцентризм. «Культура дитиноцентризму та інноваційності повинна визначати всю діяльність сучасного вчителя як у школі, так і поза її межами» [1, 4].

Таким чином, учитель має бути готовим до нових функцій навчального процесу; до переходу від суспільства індустріального до суспільства знань; до уміння цілісно бачити дитину, забезпечуючи її системний розвиток, системне бачення світу, органічно поєднувати навчальний і виховний процес;

до виховання ефективної людини в національному і в глобальному демократичному просторі; до патріотичного виховання громадянина України; до поєднання моральності і ринкової економіки; до нових професійних технологій [1].

Відповідно, зміст підготовки сучасного вчителя зумовлюється змінами у змісті загальної середньої освіти і має базуватися на «нових теоретико-методологічних засадах формування педагога нової генерації, здатного до реалізації освітньої політики як головної функції держави» [2, 2]. Тому першорядного значення набуває ґрунтовне осмислення та розв'язання проблеми модернізації освіти, зміна всієї системи підготовки майбутнього вчителя, починаючи з відбору до педагогічних навчальних закладів. Щодо змісту психолого-педагогічної, методичної, інформаційно-технологічної та практичної підготовки, він має забезпечувати перехід від репродуктивної, авторитарної освіти до освіти інноваційного, особистісно орієнтованого типу.

У цьому зв'язку постає необхідність вироблення у майбутнього вчителя вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості, її підготовку «до розв'язання завдань життєтворчості, вміння працювати в умовах вибору педагогічної позиції, технології, підручників, змісту, форм навчання тощо» [2, 3].

Школі потрібен творчий, неортодоксально мислячий педагог, який глибоко й системно аналізує проблеми освітнього простору, постійно здійснює пошук нових способів перетворення парадигмального розмаїття педагогічної реальності, пошук, «у результаті якого змінюються не тільки окремі компоненти освітньої системи-цілі, зміст, методи і технології навчання, але й її сутнісна концептуальна основа. Без цих змін система освіти залишатиметься інертною, консервативною, нездатною відповідати вимогам сучасності» [3, 91-96].

Підготовка такого педагога-дослідника передбачає формування у майбутнього вчителя низки якостей, серед яких виділяють: розвинені інтелектуальні здібності, інноваційний потенціал, знання і навички навчально-пошукової і дослідницької діяльності, здатність до проєктивної діяльності [3, 92-93].

Науковці, які звертаються до дослідження цих проблем, виокремлюють п'ять ступенів підготовки педагога-дослідника. Враховуючи тематику нашої роботи, вважаємо за необхідне розкрити сутність другого, третього та

четвертого ступенів, які безпосередньо пов'язані з професійно-педагогічною підготовкою майбутнього вчителя. Другий ступінь стосується навчального процесу у вищих педагогічних навчальних закладах I-II рівнів акредитації, тобто, підготовки молодшого спеціаліста на базі повної загальної середньої освіти. Тут відбувається оволодіння сутнісними механізмами педагогічної діяльності, формування готовності до трансформацій соціокультурного досвіду (освітня програма, психологічна ситуація, модель діяльності, сценарій педагогічної ситуації, методи і прийоми використання). Визначальним на цьому етапі виступає набуття вмінь моделювати пошукову діяльність.

На третьому ступені, ступені підготовки бакалавра на базі повної загальної середньої освіти, важливого значення набуває відпрацювання системи педагогічної діяльності, загальної до побудови і реалізації освітньо-виховного проекту. Головним тут виступає розвиток проектувальних умінь майбутніх педагогів.

У процесі підготовки спеціаліста за фахом (четвертий ступінь) має здійснюватися побудова індивідуально-авторської педагогічної системи на основі відповідних освітніх парадигм, розвиватися культура дослідницького мислення педагога [3, 94,95].

Важливого значення в сучасних умовах набуває конкурентоздатність педагога. Фахівці, які звертаються до вивчення цих питань, стверджують, що ця якість визначається не стільки професійними, скільки індивідуально-особистісними компонентами, тобто «сукупністю індивідуальних стійких якостей, що складаються із здібностей, рис характеру, потреб і станів, які дозволяють продуктивно функціонувати у педагогічній діяльності й педагогічному спілкуванні» [7, 118-121].

Як інтегральна складова особистості конкурентоздатність характеризується наступними параметрами: здібностями, рисами характеру, станом [7, 119].

Важливою вимогою до сучасного вчителя національної школи є володіння державною українською мовою. Мовлення вчителя своїм змістом, чіткістю та ясністю, системою понять і образів, які він використовує, має бути зорієнтоване на зміст освіти, передбачений навчальними планами та програмами. Саме тому «мовлення вчителя, крім лексичного багатства, граматичної (морфологічної і синтаксичної) та орфоепічної грамотності, має відповідати структурою і лексичним складом специфіці й змісту відповідного

навчального матеріалу, його виховному потенціалу, тобто бути досконало організованим відповідно до поставленої учителем навчально-виховної мети» [8, 59,60].

Ще одним із пріоритетних напрямів, що утверджуються у педагогічній теорії і практиці, є ідея, згідно з якою учитель має характеризуватися «готовністю як до професійної діяльності в цілому, так і до впровадження особистісно орієнтованих технологій зокрема». Це допоможе молодому педагогу «впевнено почувати себе у професійній діяльності, швидше адаптуватися в умовах сучасної школи, успішно розв'язувати складні завдання навчально-виховної роботи, вміти вивчати особистісні якості й особливості учнів, визначати оптимальні умови педагогічного впливу, глибоко аналізувати результати своєї діяльності, вміти справлятися з емоційними та фізичними навантаженнями» [4, 9].

Відомий підхід, за якого до важливих якостей, пов'язаних з професійною діяльністю педагога, дослідники відносять: компетентність (знання свого предмету, методики викладання і виховання, психолого-педагогічних основ діяльності), широкий кругозір та інформованість, високий інтелект та інтелігентність. В цілому професійна компетентність учителя означає його особисті можливості які дають змогу самостійно та досить ефективно вирішувати педагогічні завдання [9, 12].

Важливе значення мають такі особистісні риси вчителя, як людяність в поєднанні з вимогливістю, розуміння дітей, їхніх інтересів і проблем, готовність прийти на допомогу, довіра і повага до самостійності учнів, справедливість, простота, доступність і почуття власної гідності, милосердя.

Окрім цього, називаються також й інші якості, а саме: неординарність, обдарованість, наявність захоплення в інших сферах культури, техніки, мистецтва. Акцентується увага на деяких якостях учителя, які ще недостатньо виявляються у педагогічній практиці. До них можна віднести: духовна культура педагога, здатність до передбачення і прогнозування можливих наслідків педагогічної діяльності, творчий підхід до педагогічної діяльності, педагогічний такт [5, 207-212].

Розглядаючи питання, пов'язані з підготовкою якісно нового учителя, слід наголосити на науковому доробку В.О. Сластьоніна, який на нашу думку є досить правомірним. А саме, вчений дотримується думки про те, що системоутворюючим фактором педагогічної освіти сьогодення є антропологічний підхід. Він забезпечує взаємозв'язок та єдність

соціогуманітарної, культурологічної, психолого-педагогічної і предметно-спеціальної підготовки учителя, озброєння його системним антропологічним знанням, ядро якого складають педагогіка та психологія. Загальна мета останніх – засвоєння студентами сучасних наукових уявлень про становлення та розвиток людини в освітніх процесах. Тобто, йдеться про психологічну природу людини та закономірності її розвитку; особистість (дитину та дорослого) в освітніх процесах різного типу; освітні системи в історичному та сучасному соціокультурному просторі, принципи їх конструювання та прогнозування; способи та засоби (технології) навчання та виховання.

Психолого-педагогічна освіта є головною умовою формування професійної компетенції учителя, його функціональної та особистісної готовності до продуктивного вирішення педагогічних завдань. Таким чином, інтегральною метою сучасної освіти є особистість учителя як суб'єкта професійної діяльності.

Становлення суб'єктного потенціалу спеціаліста – це процес оволодіння ним розуміння життя і професійного буття та їх реалізація в сфері професійної діяльності. Це цілеспрямований процес новоутворень соціально-феноменологічного характеру, що зумовлюють досягнення суб'єктності на певному етапі розвитку спеціаліста як професіонала, як особистості, як суб'єкта діяльності [6, 6].

Організація суб'єктного навчання у вищій педагогічній школі припускає розробку навчальних програм, мета яких розвиток механізмів самореалізації, самоздійснення особистості кожного студента як майбутнього професіонала. Відповідно для розвитку суб'єктних якостей студента потрібні особливі навчаючі програми, тобто різноманітні психолого-педагогічні тренінги, сюжетно-рольові, імітаційні та організаційно-діяльнісні ігри, суб'єктні практикуми [6, 8, 9].

Таким чином, педагог ХХІ століття в ідеалі педагог-учений, який має володіти не єдиною універсальною, а багатьма методиками, бути спроможний не тільки визначати, які нові технології навчання або авторські методики необхідно використовувати в своїй роботі для досягнення високих результатів, а й сам брати участь у їх розробці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кремень В. Час вимагає учителя з новими якостями // Освіта. – 2006. –

16-23 серпня. – С. 4-5.

2. Кремень В. Як готуватимемо ... духовних батьків людства? Розвиток педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський освітній простір // Освіта. – 2004. – 6-13 жовтня. – С.2.
3. Набока Людмила, Скрипник Марина. Як підготувати педагога-дослідника // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – № 4. – С. 91, С. 91-96.
4. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навч. посіб. / О.М. Пехота, В.Д. Будаєв, А.М. Старєва, К.Ф. Нор, В.І. Шуляр та ін. За ред. І.А. Зязюна, О.М. Пехоти. – К.: Видавництво „А.С.К.”, 2003. – 240 с.
5. Практична педагогіка виховання: Посібник / За ред. Красовицького М.Ю., упор. Іванюк Г.І. – Київ – Івано-Франківськ: «ПЛАЙ», 2000. – 218 с.
6. Слостенін В.А. Психолого-педагогічне формування і становлення суб'єктивного потенціалу особистості вчителя // Педагогічне формування і наука. – 2006. – № 2. – С. 4-9.
7. Тамарська Н. Конкурентноспроможність майбутнього педагога // Вище освітнє формування Росії. – 2004. – № 3. – С. 119, С. 118-121.
8. Усатий В. Готуємо фахівця-професіонала // Початкова школа. – 2003. – № 8. – С. 59, С. 59-60.
9. Фишман Б.Е. Педагогічне підтримання професіонального розвитку / саморозвитку педагога // Педагогічне формування і наука. – 2006. – № 2. – С. 10-16.